

MANIA (μανία) IN DANSVORM

Aan het einde van de Middeleeuwen was Europa het toneel van grote rampen en problemen: oorlogen, natuurrampen, epidemieën. Eén ervan was een ‘dansepidemie’ die van tijd tot tijd de kop opstak. Vooral in zuid-Italië, in het gebied rond de (oorspronkelijk Griekse) stad Tarente, was deze ‘ziekte’ bekend als ‘tarentisme’. Die ziekte werd veroorzaakt (zo meende men) door de beet van de giftige spin Tarantula. Genezing werd gezocht in ritmische opzwepende muziek en dans: de tarantella.¹

In 1518 brak de dansziekte uit in Straatsburg onder de naam St.Vitusdans. Het was een vorm van collectieve hysterie die zich uitte in een onstuitbare dansmanie. De dans was begonnen op 14 juli 1518 bij ene *Frau Troffea*, die het naar zeggen zes dagen volhield in een soort waanzinnige trance, waardoor zij de pijn en vermoeidheid niet voelde. Honderden mensen werden ‘besmet’ en deden er dagenlang aan mee en sommigen dansten zich dood. Men geloofde dat deze manie een goddelijke straf was, veroorzaakt door de boze geest ‘Magor’. Daarom zocht men genezing bij heilige rituelen en godsdienstige plechtigheden en werd hulp gezocht bij de heilige Vitus, patroonheilige van de vallende ziekte.

De arts Paracelsus (1493-1541) bezocht Straatsburg enkele jaren later. Hij was de eerste die weigerde een goddelijke hand te zien in de manie en zocht de verklaring niet in het bovennatuurlijke, maar in alledaagse omstandigheden en op het psychologische vlak.

Uittreksel uit de kroniek van de stad
Straatsburg 1518

Er brak een dans uit van jonge en oude mensen die dag en nacht dansten, totdat ze erbij neervielen. Meer dan honderd mensen dansten er tegelijk in Straatsburg. Men huurde enkele gildelokalen af en ook werden er dansvloeren aangelegd op de Paardenmarkt en de Koornmarkt. Men liet betaalde musici komen om hen met fluiten en trommels bij het dansen te begeleiden. Het hielp allemaal niets. Velen dansten zich dood. Toen stuurde men hen op wagens naar de St. Vitus-kapel bij Hohlenstein voorbij Saverne (Zabern); ze kregen kruisen en rode schoenen en er werd een mis voor hen opgedragen. Onder en boven op de schoenen waren met chrisma (gewijde olie) kruisen gemaakt en ze waren met wijwater besprenkeld uit naam van St. Vitus. Zo werden de meeste mensen genezen.

Les collectanées de Daniel Specklin, chronique strasbourgeoise du seizième siècle / fragments recueillis par Rodolphe Reuss [1890]

Uit Paracelsus, *De causis morborum invisibilium* 1

Over de ziekte die men Vitusdans noemt

Deze ziekte heeft een eigenaardige oorsprong, anders dan de eerdergenoemde. Zij zou als volgt ontstaan zijn: Een vrouw, Troffea genaamd, was de eerste die deze ziekte opliep; zij begon zich zonderling te gedragen. Zij was arrogant en recalcitrant tegenover haar man, die haar iets opdroeg wat haar niet beviel, en daarom deed ze alsof ze ziek was en verzoon ze een ziekte die haar goed uitkwam. Ze begon te dansen en deed alsof ze daar niet mee kon stoppen. Haar man vond namelijk niets erger dan dansen. En om het zo echt mogelijk op een ziekte te laten lijken huppelde en sprong ze, zong en lalde ze, en deed alles waarvan haar man niets moest hebben. Na afloop van de dans viel ze op de grond neer om haar man te choqueren. Ze maakte een tijdje stuiptrekkende bewegingen en sliep toen in. Ze deed alsof dat een ziekte was, maar in werkelijkheid wilde ze zo haar man voor de gek houden. Daarop gingen ook andere vrouwen zich zo gedragen: de een nam het van de ander over. De mensen beschouwden deze ziekte als een straf van God en op grond daarvan zochten ze een oorzaak, om de ziekte te kunnen verdrijven. Die oorzaak werd gevonden in het geloof in de heidense geest *Magor*. Maar na een tijdje kwam St. Vitus daarvoor in de plaats en daarom werd dit verschijnsel St.Vitusdans genoemd.

¹ Wie geïnteresseerd is in deze muziek kan te rade gaan bij het muziekgezelschap *l'Arpeggiata*, dat in 2002 een CD uitbracht onder de titel *'La Tarantella. Antidotum tarantulae'*, compleet met inleidingen en teksten.

Twee voorstellingen van andere gevallen van dansmanie in 1012 (Kolbeck) en 1564 (Molenbeek).

Drie epileptische danseressen in Molenbeek bij Brussel in 1564. Gravure van Hendrik Hondius uit 1642 naar een schets van Pieter Bruegel de Oude.

'Dansepidemie' in 1012 in Kolbeck in het bisdom Maagdenburg. Latere gravure van Matthäus Merian de Jongere in de Historische Chronica van Johann Ludwig Gottfried (1630)

Vragen/opdrachten:

Er zijn in de Bakchai twee groepen Menaden; welke komt meer overeen met wat hier beschreven is?

Vergelijk de houding van Paracelsus tegenover Troffea met die van Pentheus tegenover de menaden. Vergelijk Frau Troffea met Agaue.

Schrijf een kroniek voor de archieven van de stad Thebe in de geest van Specklin (vgl. het bodeverhaal van Euripides)

Schrijf een natuurlijke verklaring voor het gedrag van de menaden in de geest van Paracelsus (vgl. Pentheus' opvatting in discussie met Kadmos en Teiresias in het eerste epeisodion)

Kies een passage van maximaal 5 regels uit de Bakchanten die als bijschrift gebruikt kan worden bij de afbeeldingen hierboven.